

A white line drawing on a dark blue background depicting a complex architectural scene. On the left is a large, multi-story building with a triangular pediment and a row of arched windows. In the foreground, there are several smaller structures, including a traditional East Asian building with a tiled roof and a modern building with a dome. The drawing is framed by a thin white border.

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สถาปัตยกรรมสาธารณะและบ้านเรือน แบบตะวันตกในล้านนา

การศึกษาในเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน ในช่วงรัชกาลที่ 5 แห่งสยาม
ถึงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

ปิยเดช อัครโพธิวงศ์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คำนำผู้แต่ง

อาคารรูปแบบตะวันตกในล้านนาเป็นอาคารที่มีเอกลักษณ์ และในเชิงงานสถาปัตยกรรมนับเป็นกลุ่มอาคารที่มักจะใช้ในการอ้างอิงเพื่อการออกแบบอยู่บ่อยครั้ง อาคารในกลุ่มนี้มักจะถูกเรียกว่าเป็นอาคารอาณานิคม หรืออาคารอาณานิคมล้านนา ซึ่งเป็นการเรียกชื่ออาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกในยุคการเข้ามาล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก การเรียกด้วยชื่อดังกล่าวเป็นประเด็นที่ชวนสงสัยทั้งที่ประเทศไทยเองมักจะอ้างว่าเป็นประเทศที่ไม่เคยเป็นอาณานิคมของประเทศใด

ในการสร้างความเข้าใจในหนังสือเล่มนี้จึงต้องแยกประเด็นออกถึงกรอบของความเข้าใจเรื่องประเทศในขณะเวลานั้นที่สยามหรือประเทศไทยในปัจจุบันยังเป็นที่ตั้งรัฐแสงเทียนและเมืองในล้านนาก็เช่นเดียวกัน เมืองใหญ่ในล้านนาจะประกอบไปด้วย เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ และน่าน โดยแยกออกเป็น 3 ราชวงศ์ของเจ้าเมืองเหนือ ราชวงศ์ทิพย์จักรหรือที่ภายหลังคือ ตรีภูล ญ เชียงใหม่ ญ ลำปาง และ ญ ลำพูน ต่างนับเป็นราชวงศ์เดียวกัน ส่วนแพร่ และน่าน คืออีก 2 ราชวงศ์ทางเหนือที่เหลือ ซึ่งในงานศึกษานี้จะมุ่งศึกษาที่เมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูนเพราะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับทางสยามมาตั้งแต่เมื่อล้านนาสามารถแยกตัวออกจากพม่าได้ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีฯ

การที่เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูนเป็นรัฐอิสระทำให้เมื่อพิจารณาถึงบริบทในสมัยนั้นจึงไม่อาจนับว่าหัวเมืองเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของสยามประเทศ การเมืองในช่วงดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความกดดันของสยามที่คืบคลานเข้ามาในล้านนาและความพยายามที่เจ้ามาครอบครองอาณาเขตความน่าสนใจคือการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบสถาปัตยกรรมก็เป็นไปในทิศทางเดียวกันโดยอาคารรูปแบบตะวันตกในล้านนาก็ปรากฏขึ้นในช่วงเวลาแห่งความกดดันนี้เช่นกัน หนังสือเล่มนี้มีความพยายามที่จะนำเสนอถึงการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบสถาปัตยกรรมในช่วงเวลาดังกล่าวโดยมุ่งเป้าไปที่อาคารที่มีรูปแบบตะวันตก ในการวิเคราะห์ได้พิจารณา รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ สังคม การเมืองควบคู่ไปกับการเปรียบเทียบการเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมเพื่อให้ความเข้าใจได้มากขึ้นถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น

สุดท้ายนี้ การทำหนังสือคงไม่สามารถสำเร็จลงได้ถ้าไม่ได้รับความอนุเคราะห์จากแหล่งข้อมูลจำนวนมากที่ทั้งเป็นเอกสารและตัวบุคคล รวมถึงทุนสนับสนุนในการทำหนังสือจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปีพ.ศ.2564 ผู้เขียนต้องขอขอบคุณมา ณ ที่นี้

ปิยเดช อัครโพธิวงศ์

สารบัญ

คำนิยม	ก
คำนำผู้แต่ง	ข
สารบัญ	ค
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ซ
บทนำ สถาปัตยกรรมสาธารณะและบ้านเรือนแบบตะวันตกในล้านนา	1
บทที่ 1 อาคารรูปแบบตะวันตกในกลุ่มเจ้าตระกูลเจ้าเจ็ดตน: การศึกษาในเขต 3 เมือง อิทธิพล ลำปาง เชียงใหม่ ลำพูน	11
ไม้สักในสยาม	12
กิจการป่าไม้ล้านนาและชาวตะวันตก	13
การเข้ามาของของชาวตะวันตกในกลุ่มของมิชชันนารี นิกายโปรเตสแตนต์ในสยาม	20
มิชชันนารีโปรเตสแตนต์ คณะเพรสไบทีเรียน	22
สรุปท้ายบทที่ 1	24
บทที่ 2 ตัวอย่างอาคารเกี่ยวกับการค้าไม้สักของชาวตะวันตกในเมืองเชียงใหม่	25
ชาวตะวันตกในเชียงใหม่	25
ข้อสังเกตอาคารที่มีรูปแบบคล้ายคลึงกันในจังหวัดเชียงใหม่	36
กิจการป่าไม้ในเมืองลำพูน	41
สรุปท้ายบทที่ 2	42
บทที่ 3 มิชชันนารีในเชียงใหม่ และลำพูน และตัวอย่างอาคาร	43
อาคารที่เกี่ยวข้องกับมิชชันนารี นิกายเพรสไบทีเรียนในเมืองเชียงใหม่	43
การเข้ามาของมิชชันนารีและการจัดการการศึกษาในล้านนา	43
การตั้งโรงเรียนมิชชันนารีในเชียงใหม่	45
การยกระดับฐานะของมิชชันนารีและความสำคัญของโรงเรียนมิชชันนารีในเชียงใหม่	52
พัฒนาการของการใช้พื้นที่ในการเรียนการสอนและรูปแบบของโรงเรียนในเชียงใหม่	54
ข้อสรุปของโรงเรียนสมัยใหม่ในเมืองเชียงใหม่	55

การเกิดโรงพยาบาลสมัยใหม่ในเชียงใหม่.....	56
อาคารศาสนาคริสต์.....	60
รูปแบบ และโครงสร้างสถาปัตยกรรม โบสถ์โรงเรียนเชียงใหม่คริสเตียน.....	63
ประวัติการเข้ามาของศาสนาคริสต์และการสร้างโบสถ์คริสต์แห่งแรกของเมืองเชียงใหม่.....	64
มิชชันนารีในลำพูน	66
สรุปท้ายบทที่ 3.....	67
บทที่ 4 ตัวอย่างอาคารนายห้างป่าไม้ในลำปาง.....	68
กิจการป่าไม้ในล้านนาและลำปาง	68
บ้านพักอาศัยนายห้างป่าไม้ในลำปาง.....	70
องค์ประกอบอาคาร.....	75
อาคารสันตนาการของนายห้างป่าไม้ในลำปาง	75
สรุปท้ายบทที่ 4.....	77
บทที่ 5 มิชชันนารีในลำปาง.....	78
สรุปท้ายบทที่ 5.....	84
บทที่ 6 การเข้ามาของสยามในเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน.....	85
กลุ่มเจ้านายเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน.....	85
มณฑลเทศาภิบาลจุดเริ่มต้นของการรวมประเทศ.....	88
มณฑลที่ตั้งขึ้นในช่วงพ.ศ. 2417-2434.....	90
มณฑลเทศาภิบาลที่ตั้งขึ้นภายหลังการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2435.....	91
สรุปท้ายบทที่ 6.....	96
บทที่ 7 ตัวอย่างอาคารราชการในเมืองเชียงใหม่.....	97
คุนนครเชียงใหม่: การเปลี่ยนแปลงรูปแบบคุกด้วยอิทธิพลสยามภายใต้กระแสอาณานิคม ตะวันตก	97
พัฒนาการคุกในสยาม	99
แนวคิดเรื่องคุกสมัยใหม่ในตะวันตก.....	102
การลงทัณฑ์และการคุมขังในสยามและเชียงใหม่.....	103
คุนนครเชียงใหม่.....	104

ที่ตั้งและรูปแบบชุมชนเชียงใหม่.....	109
สรุปท้ายบทที่ 7.....	117
บทที่ 8 ศาลาว่าการมณฑลพายัพ โรงเรียนยุพราช สถานีรถไฟเชียงใหม่ และไปรษณีย์ ...	119
อาคารสาธารณะอันเนื่องมาจากการพัฒนา	125
สถานีรถไฟเชียงใหม่	126
อาคารไปรษณีย์.....	128
สรุปท้ายบทที่ 8.....	131
บทที่ 9 เจ้านายในเมืองลำปาง.....	133
ลำดับเจ้าหลวงเมืองลำปาง.....	133
รูปแบบอาคารสำคัญในเมืองลำปาง	135
สรุปท้ายบทที่ 9.....	143
บทที่ 10 กลุ่มอาคารราชการในเมืองลำปาง	144
สถานีรถไฟลำปาง.....	145
ศาลากลางนครลำปาง	149
ศาลจังหวัดลำปาง.....	151
โรงเรียนรัฐในจังหวัดลำปาง	154
โรงเรียนบุญทวงศ์อนุกุล	156
สรุปท้ายบทที่ 10.....	158
บทที่ 11 ลำพูน	159
เรือนสรโนเจ้าลำพูน	160
คุ้มเจ้ายอดเรือน	161
คุ้มเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์.....	163
คุ้มเจ้าหลวงจักรคำจรงค์ศักดิ์	166
สรุปท้ายบทที่ 11.....	174
บทที่ 12 ศาลากลางเมืองลำพูน.....	175
ศาลจังหวัดลำพูน.....	176

โรงเรียนในจังหวัดลำพูน.....	178
เรือนจำเมืองลำพูน	179
สรุปท้ายบทที่ 12.....	181
บทที่ 13 สยามและสถาปัตยกรรมสาธารณะและบ้านเรือนรูปแบบตะวันตก ในล้านนาพื้นที่ เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน.....	182
อาคารของนายห้างป่าไม้.....	183
อาคารโรงเรียนและโรงพยาบาลของกลุ่มมิชชันนารี	184
อาคารสาธารณะภายใต้อิทธิพลสยาม	185
อาคารคุ้มเจ้าในเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน	192
บทที่ 14 สรุปรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกในเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน	196
เอกสารอ้างอิง.....	199
ดัชนี	208

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1. 1 จำนวนขอนไม้สักที่ล่องไปยังกรุงเทพฯ และมะละแหม่ง จากปี พ.ศ. 2433-2443	18
ตารางที่ 2. 1 อาคารที่สร้างโดยหมอซึกในเมืองเชียงใหม่	28
ตารางที่ 3. 1 แสดงอาคารในโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย	50
ตารางที่ 3. 2 แสดงอาคารในโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย (ต่อ)	51
ตารางที่ 3. 3 แสดงอาคารในโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย (ต่อ)	52
ตารางที่ 3. 4 โรงพยาบาลที่สร้างขึ้นในประเทศไทยในช่วงแรกของการมีโรงพยาบาลสมัยใหม่	56
ตารางที่ 5. 1 รายชื่อของผู้ดูแลสถานธรรมการที่จังหวัดลำปางที่ได้ถูกบันทึกในปี พ.ศ. 2446...	79

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1 แสดงลำดับกรอบช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง จากยุคพระสุริยราชจนถึงปัจจุบัน.....	5
ภาพที่ 1. 1 สำนักงานป่าไม้แห่งแรกของประเทศไทยที่เชียงใหม่.....	19
ภาพที่ 1. 2 นาย เอช สเลต เจ้ากรมป่าไม้คนแรกของประเทศไทย.....	19
ภาพที่ 1. 3 ศาสตราจารย์แมคกิลวารี ถ่ายในปี พ.ศ. 2424.....	21
ภาพที่ 2. 1 สโมสรเชียงใหม่อิมคานาในช่วงแรก	30
ภาพที่ 2. 2 ภาพนายอาเธอร์ แอล คิวรีเปอล์ นางดอกจันทร์ กิริติपाल และบุตรธิดา	32
ภาพที่ 2. 3 อาคารอาเธอร์ โลออนแนล คิวรีเปอล์ ในครั้งแรกสร้าง	32
ภาพที่ 2. 4 ผังพื้นที่ 1 และ 2 ของอาคารคิวรีเปอล์.....	33
ภาพที่ 2. 5 ผังพื้นที่ 1 (ภาพ ก) และ ชั้น 2 (ภาพ ข) ของอาคารคิวรีเปอล์	34
ภาพที่ 2. 6 รูปตัด (ภาพ ก) และภาพ 3 มิติ (ภาพ ข) อาคารคิวรีเปอล์	35
ภาพที่ 2. 7 อาคารนายแพทย์คอร์ท ตั้งอยู่ที่โรงพยาบาลแมคคอร์มิค.....	36
ภาพที่ 2. 8 อาคารนายแพทย์คอร์ท ผังพื้นที่ 1.....	37
ภาพที่ 2. 9 อาคารนายแพทย์คอร์ท ผังพื้นที่ 2.....	37
ภาพที่ 2. 10 อาคารนายแพทย์คอร์ท รูปด้าน.....	38
ภาพที่ 2. 11 อาคารบริติช เคานซิล.....	39
ภาพที่ 2. 12 สภาพปัจจุบันของบ้าน 137 เสา.....	40
ภาพที่ 2. 13 การทำป่าไม้ในเขตทุ่งโฮ้ง จ.ลำพูน.....	41
ภาพที่ 3. 1 นางโซเฟีย แมคกิลวารี.....	44
ภาพที่ 3. 2 อาคารเรียนหลังแรกของโรงเรียนสตรีสันป่าข่อย	46
ภาพที่ 3. 3 ตึกโรงเรียนดาราวิทยาลัย ภายหลังที่มีการย้ายออกมายังที่ตั้งปัจจุบัน.....	47
ภาพที่ 3. 4 โรงเรียนชายวังสิงห์คำสร้างในราว พ.ศ. 2430 รูปถ่ายเมื่อแรกสร้าง.....	48
ภาพที่ 3. 5 อาคารแฮร์ริส.....	49
ภาพที่ 3. 6 ผังอาคารในปี พ.ศ. 1986 แสดงให้เห็นอาคารที่มีอยู่ในโรงเรียนปริมรินทร์รอยแยล คอลเลจ	50

ภาพที่ 3. 7 ตึกโรงพยาบาลอเมริกันมิชชัน	57
ภาพที่ 3. 8 โรงพยาบาลแมคคอร์มิค เมื่อแรกสร้าง (สร้างเสร็จในราวปี พ.ศ. 2467).....	58
ภาพที่ 3. 9 ผังแม่บทโรงพยาบาลแมคเคน	59
ภาพที่ 3. 10 ผังบริเวณอาคารคริสตจักรที่ 1 เชียงใหม่.....	60
ภาพที่ 3. 11 ภาพถ่ายโบสถ์โรงเรียนเชียงใหม่คริสเตียนเมื่อ พ.ศ. 2512.....	61
ภาพที่ 3. 12 รูปด้านข้าง (ภาพ ก) รูปด้านหน้า (ภาพ ข) อาคารโบสถ์โรงเรียนเชียงใหม่คริสเตียน	62
ภาพที่ 3. 13 ผังพื้นที่ 1 โบสถ์โรงเรียนเชียงใหม่คริสเตียน	63
ภาพที่ 3. 14 รูปตัดอาคารโบสถ์โรงเรียนเชียงใหม่คริสเตียน.....	64
ภาพที่ 4. 1 บริษัทบอร์เนียว (เดิม) เป็นอาคารทรงบังกะโล หลังคาเป็นปั้นหยา เน้นทางเข้ากลาง อาคารด้วยจั่ว อาคารเป็นครึ่งปูนครึ่งไม้ และชั้น 2 มีระเบียงโดยรอบ	71
ภาพที่ 4. 2 บริษัทบอร์เนียว (เดิม)	72
ภาพที่ 4. 3 บ้านหลุยส์ ที่ เลียวโนเวนส์ (Louise T. Leonowens).....	72
ภาพที่ 4. 4 ผังพื้นที่ 1 บ้านหลุยส์ ที่ เลียวโนเวนส์.....	73
ภาพที่ 4. 5 ผังพื้นที่ 2 บ้านหลุยส์ ที่ เลียวโนเวนส์.....	73
ภาพที่ 4. 6 รูปด้านหน้า บ้านหลุยส์ ที่ เลียวโนเวนส์.....	74
ภาพที่ 4. 7 รูปตัดอาคาร บ้านหลุยส์ ที่ เลียวโนเวนส์.....	74
ภาพที่ 4. 8 ภาพ ละคอนสปอร์ตคลับ ถ่ายในราว พ.ศ. 2479	76
ภาพที่ 5. 1 ภาพ โบสถ์ฟลิสัน เมโมเรียล.....	80
ภาพที่ 5. 2 โรงพยาบาลแวนแซนเวิร์ด จังหวัดลำปาง (ภาพ ก) อาคารเดิมก่อนต่อเติม (ภาพ ข)	81
ภาพที่ 5. 3 โรงเรียนวิชานารี (ภาพ ก) ภาพถ่ายด้านหน้า วันที่ 12 ส.ค. 2564 (ภาพ ข) ทางเข้า	82
ภาพที่ 5. 4 หอละคอน โรงเรียนเคนเน็ตแม็คเคนซี	83
ภาพที่ 6. 1 แผนที่แสดงอาณาเขตอาณาจักรล้านนา.....	87
ภาพที่ 6. 2 แสดงการครองเมืองของเจ้าเจ็ดตน	88

ภาพที่ 6. 3 มณฑลที่ตั้งขึ้นในช่วง พ.ศ. 2417-2434.....	90
ภาพที่ 6. 4 มณฑลที่ตั้งขึ้นในช่วง พ.ศ. 2435-2438.....	92
ภาพที่ 6. 5 มณฑลที่ตั้งขึ้นในช่วง พ.ศ. 2438-2439.....	93
ภาพที่ 6. 6 มณฑลที่ตั้งขึ้นในช่วง พ.ศ. 2440-2449.....	94
ภาพที่ 7. 1 คุก Brixton ในประเทศอังกฤษ ที่เป็นต้นแบบของคุกกอมมัตโทษ คุกสมัยใหม่ แห่งแรกของประเทศไทย	101
ภาพที่ 7. 2 คุกกอมมัตโทษที่กลายเป็นสวนรมณีนานในปัจจุบัน	102
ภาพที่ 7. 3 คู่มือหลวงเมืองแพร่ คุกอยู่ที่ใดฐานอาคาร	105
ภาพที่ 7. 4 ผังพื้นที่ดินที่เป็นคุกของคุ้มเจ้าหลวงเมืองแพร่.....	106
ภาพที่ 7. 5 คุกนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2468	109
ภาพที่ 7. 6 ที่ตั้งศาลว่าการมณฑลเชียงใหม่.....	109
ภาพที่ 7. 7 ผังแสดงอาคารในคุกนครเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2487.....	111
ภาพที่ 7. 8 ผังแสดงอาคารภายในคุกนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2462 ก่อนเริ่มการรื้อถอนเพื่อสร้างเป็น สวนสาธารณะ	112
ภาพที่ 7. 9 สันนิษฐานอาคารคุกที่เหลืออยู่จนถึงปัจจุบัน ก่อนการรื้อถอน	113
ภาพที่ 7. 10 รูปด้านหน้าอาคารเรือนแพญ	114
ภาพที่ 7. 11 ผังพื้นที่สอง อาคารเรือนแพญ	114
ภาพที่ 7. 12 ตัวอย่างรูปตัดอาคารเรือนแพญ	116
ภาพที่ 8. 1 ศาลว่าการมณฑลพายัพ.....	119
ภาพที่ 8. 2 ผังพื้นที่ 1 ของศาลากลางเชียงใหม่.....	120
ภาพที่ 8. 3 ผังหลังคาของศาลากลางเชียงใหม่.....	120
ภาพที่ 8. 4 รูปด้านอาคารศาลากลางเมืองเชียงใหม่	121
ภาพที่ 8. 5 แผนที่เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2436.....	123
ภาพที่ 8. 6 อาคารยุพราช	124
ภาพที่ 8. 7 สถานีรถไฟเชียงใหม่	126
ภาพที่ 8. 8 สถานีรถไฟเชียงใหม่.....	127
ภาพที่ 8. 9 อาคารไปรษณีย์เชียงใหม่.....	128

ภาพที่ 8. 10 อาคารไพบรณีย์หลังการปรับปรุง.....	129
ภาพที่ 8. 11 ผังพื้นที่ชั้นที่ 1 อาคารไพบรณีย์.....	130
ภาพที่ 9. 1 แสดงลำดับเจ้าหลวงเมืองลำปาง.....	133
ภาพที่ 9. 2 หอคำเมืองนครลำปาง	137
ภาพที่ 9. 3 วัดพันเตา	138
ภาพที่ 9. 4 คุ่มหลวงของเจ้าหลวงวรญาณรังสี.....	139
ภาพที่ 9. 5 คุ่มหลวงเจ้าบุญวาทย์.....	140
ภาพที่ 9. 6 เรือนพญาวงศ์ตัวอย่างของเรือนกาแล	141
ภาพที่ 9. 7 ที่ตั้งหอคำและคุ่มหลวงลำปางในอดีต	142
ภาพที่ 10. 1 หม่องหลวง นักโทษกบฏเงี้ยวจากการปราบของสยามในปี พ.ศ. 2445	144
ภาพที่ 10. 2 นายเอนส์ อัลท์มันน์ วิศวกรชาวเยอรมันที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสถานีรถไฟ ลำปาง.....	146
ภาพที่ 10. 3 สถานีรถไฟลำปางที่นายเอนส์ อัลท์มันน์เป็นผู้ออกแบบและสร้างที่ยังคงอยู่จนถึง ปัจจุบัน	146
ภาพที่ 10. 4 แบบสถานีรถไฟลำปาง โดยนายเอนส์ อัลท์มันน์	147
ภาพที่ 10. 5 แผนที่ลำปาง ทำโดยกรมรังวัด ในราว พ.ศ. 2478แสดงให้เห็นผังอาคารของศาลา กลางจังหวัดลำปางที่มีคอร์ทกลาง 2 คอร์ทซ้าย-ขวา	149
ภาพที่ 10. 6 ศาลากลางลำปาง (เดิม)	150
ภาพที่ 10. 7 ศาลากลางนครลำปางถูกรื้อ หลังปี พ.ศ. 2507 ศาลากลางนครลำปางถูกรื้อถอน และสร้างใหม่เป็นแบบอาคารไทยประยุกต์และถูกปรับปรุงอีกครั้งเป็นพิพิธภัณฑ์เมืองลำปางในปี พ.ศ. 2554.....	151
ภาพที่ 10. 8 ศาลาเค้าสนามหลวงที่ใช้ในการว่าความของนครลำปางเดิม.....	152
ภาพที่ 10. 9 ศาลานครลำปางสร้างในปี พ.ศ. 2458.....	153
ภาพที่ 10. 10 ศาลจังหวัดลำปาง ปรับปรุงจากศาลานครลำปางหลังปี พ.ศ. 2475	154
ภาพที่ 10. 11 โรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัยเมื่อครั้งอดีต.....	155
ภาพที่ 10. 12 โรงเรียนเทศบาล 3.....	156

ภาพที่ 11. 1 แผนที่เมืองเก่าลำพูน	159
ภาพที่ 11. 2 แสดงลำดับเจ้าหลวงลำพูน	160
ภาพที่ 11. 3 รูปด้านคุ้มเจ้ายอดเรือน	161
ภาพที่ 11. 4 รูปตัดคุ้มเจ้ายอดเรือน	162
ภาพที่ 11. 5 ผังพื้นคุ้มเจ้ายอดเรือน	162
ภาพที่ 11. 6 ผังพื้นชั้น 1 คุ้มเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์	163
ภาพที่ 11. 7 ผังพื้นชั้น 2 คุ้มเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์	164
ภาพที่ 11. 8 รูปด้านหน้าคุ้มเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์	164
ภาพที่ 11. 9 รูปด้านข้างคุ้มเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์	165
ภาพที่ 11. 10 รูปตัดคุ้มเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์	165
ภาพที่ 11. 11 อาคารจำลองคุ้มเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์	167
ภาพที่ 11. 12 ภาพถ่ายหุ่นจำลองผังบริเวณของคุ้มเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์	168
ภาพที่ 11. 13 ผังบริเวณของคุ้มเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์	169
ภาพที่ 11. 14 ผังพื้นชั้น 1 คุ้มเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์	170
ภาพที่ 11. 15 ผังพื้นชั้น 2 คุ้มเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์	171
ภาพที่ 11. 16 รูปด้านหน้าคุ้มเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์	172
ภาพที่ 11. 17 รูปด้านข้างคุ้มเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์	172
ภาพที่ 11. 18 รูปตัดคุ้มเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์	173
ภาพที่ 12. 1 ภาพถ่ายที่เค้านามหลวงในปี พ.ศ. 2477	175
ภาพที่ 12. 2 ผังพื้นชั้น 1 ศาลากลางเก่าเมืองลำพูน	175
ภาพที่ 12. 3 ศาลากลางลำพูน ไม่ทราบปี พ.ศ. ที่สร้าง	176
ภาพที่ 12. 4 ศาลลำพูน สร้างในปี พ.ศ. 2482	177
ภาพที่ 12. 5 ศาลจังหวัดลำพูนในปัจจุบัน	177
ภาพที่ 12. 6 โรงเรียนจักรคำคณาทร	178
ภาพที่ 12. 7 ภาพถ่ายภายนอกคุุหลวงลำพูนสร้างในสมัยมณฑลเทศาภิบาล	179
ภาพที่ 12. 8 คุุหลวงลำพูนสร้างในสมัยมณฑลเทศาภิบาล	179

ภาพที่ 13. 1 บ้านหลุยส์นครลำปาง.....	183
ภาพที่ 13. 2 พระอภิเนาว์นิเวศน์ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพฯ.....	186
ภาพที่ 13. 3 ผังพระอภิเนาว์นิเวศน์	186
ภาพที่ 13. 4 พระราชวังสราญรมณ์.....	188
ภาพที่ 13. 5 กระทรวงกลาโหม.....	188
ภาพที่ 13. 6 อาคารของโรงเรียนวชิราวุธในกรุงเทพฯ ตัวอย่างของการใช้ผังแบบตะวันตกและ รูปแบบอาคารแบบไทยประเพณีในรัชกาลที่ 6.....	191
ภาพที่ 13. 7 คุุ่มเจ้าแก้วนรรัฐที่เดิมเป็นบ้านพักของหมอซึก	193
ภาพที่ 13. 8 คุุ่มเจ้าหลวงลำปาง	194
ภาพที่ 13. 9 คุุ่มเจ้าหลวงลำพูน	194
ภาพที่ 13. 10 บ้านพระอาทิตย์.....	195
 ภาพที่ 14. 1 เปรียบเทียบอาคาร ด้านซ้ายคือสถานีรถไฟเชียงใหม่ (ภาพ ก) ด้านขวาอาคารทำ การของห้างหลุยส์ ที เลียวโนเวนส์ (ภาพ ข)	 198

สถาปัตยกรรมสาธารณะและบ้านเรือนแบบตะวันตกในล้านนา

หนังสือเล่มนี้ต้องการนำเสนอถึงแนวคิดอาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกอย่างชัดเจนในเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูนนั้นส่วนใหญ่ไม่ได้รับอิทธิพลมาจากชาติตะวันตกโดยตรง ประเด็นที่น่าสนใจคือการเรียกอาคารเหล่านั้นว่า “อาคารอาณานิคมล้านนา” โดยมักจะถือว่าเป็นอาคารที่ใช้รูปแบบจากอาณานิคมของชาติตะวันตกที่เข้ามาในล้านนา แต่เมื่อพิจารณาดูให้ถี่ถ้วนจะเห็นว่าภายใต้บริบททางการเมืองการปกครอง กลุ่มชาวตะวันตกดังกล่าวที่เข้ามาไม่ได้เป็นตัวแปรที่ทำให้เกิดอาคารเหล่านั้น รวมถึงไม่ได้ใช้สถาปัตยกรรมเพื่อแสดงอำนาจในการครอบครองว่าเป็นดินแดนของตะวันตกดังเช่นที่ทำในลาวหรือเวียดนามเมื่อถูกยึดเป็นอาณานิคมแล้ว อาคารที่สร้างโดยชาวตะวันตกในสมัยดังกล่าวกลับดูแทบไม่ออกว่าเป็นอาคารที่ได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตก สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดเป็นคำถามนำในหนังสือเล่มนี้ว่า สถาปัตยกรรมรูปแบบตะวันตกดังกล่าวใครเป็นผู้สร้าง และด้วยเหตุผลใด

คำตอบที่ได้จากหนังสือเล่มนี้จะช่วยให้ผู้อ่านได้เกิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในล้านนา และเข้าใจถึงเหตุและผลของการสร้างสถาปัตยกรรมว่านอกเหนือจากการอยู่อาศัยและการใช้งานแล้ว ยังมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยอื่นๆ อีกมากมาย เช่น สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง และอื่นๆ

CHIANG MAI
UNIVERSITY PRESS

ISBN : 978-616-398-677-1

9

786163

986771

บทนำ

สถาปัตยกรรมสาธารณะและบ้านเรือนแบบตะวันตกในล้านนา

ล้านนาในสมัยประเทศราชแบ่งออกเป็น 5 เมือง ประกอบไปด้วย เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ และน่าน มีลำดับของการเข้าเป็นประเทศราชของสยาม เริ่มจากแพร่ในปี พ.ศ. 2314 เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูนในปี พ.ศ. 2317 และน่านในปี พ.ศ. 2331

ในกลุ่มของเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูนเป็นกลุ่มประเทศราชที่ปกครองโดยเจ้านายล้านนาในตระกูลทิพย์จักรที่สืบเชื้อสายมาจากหนานทิพย์ช้าง เจ้าเมืองลำปาง ภายหลังเมื่อพระเจ้ากาวิละฯ บุตรชายของหนานทิพย์ช้างได้เข้ามาปกครองเมืองเชียงใหม่ก็ได้สถาปนาเมืองลำพูนขึ้นมาโดยให้พี่น้องที่ถูกขนานนามว่า “เจ้าเจ็ดตน” มาช่วยปกครองทั้งในเมืองลำปางและลำพูน ทำให้เมืองเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูนมีเจ้านายที่ปกครองสืบมาจากเชื้อสายเดียวกัน

เจ้าประเทศราชมีสิทธิขาดและมีอำนาจปกครองในเขตเมืองของตนเอง รวมถึงการจัดการผลประโยชน์ทั้งหลาย หน้าที่ผูกพันกับเจ้าประเทศราชซึ่งก็คือสยามนั้น มีเพียงการส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองทุก 3 ปี การส่งส่วย การถือน้ำพิพัฒน์สัจจาว่าจะจงรักภักดีต่อสยาม ช่วยส่งเสบียงและเข้าร่วมรบเมื่อเกิดศึกสงครามของสยาม

การปกครองของเจ้าประเทศราชจะใช้ระบบที่เรียกว่าเจ้าชั้น 5 ใบ โดยประกอบไปด้วย เจ้าประเทศราช เจ้าอุปราช (เจ้าหอหน้า) เจ้าราชวงศ์ เจ้าบุรีรัตน์ และเจ้าราชบุตร ตำแหน่งของเจ้าชั้น 5 ใบจะถูกสถาปนาโดยกษัตริย์แห่งสยามแต่ในทางปฏิบัติแล้วมักจะพิจารณาเป็นการภายในของเมืองประเทศราชและค่อยขอประทานความเห็นชอบจากทางสยามซึ่งก็มักได้รับความยินยอมตามนั้น

ในล้านนาหัวเมืองที่ถือว่าเป็นเมืองสำคัญที่สุดคือเชียงใหม่ กลุ่มเจ้านายในเมืองเชียงใหม่เป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับทางสยามนับแต่เมื่อมีความพยายามในการแยกตัวออกจากพม่าในสมัยของพระเจ้ากาวิละฯ ทำให้กลุ่มเจ้าเจ็ดตนมีอิทธิพลค่อนข้างสูงในกลุ่มเมืองล้านนาและเนื่องด้วยสายสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติของเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน ทำให้ทั้ง 3 เมืองนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันในเชิงนโยบายและกิจกรรมทางการเมือง ในขณะที่แพร่และน่านจะเป็นเจ้านายล้านนาที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูลที่แตกต่างกัน ทำให้มีการนับเมืองแพร่และน่านเป็นล้านนาในกลุ่มล้านนาตะวันออก และเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูนเป็นล้านนาตะวันตก

ในประเด็นของการเข้ามาของชาวตะวันตกในล้านนา เนื่องจากเมืองเชียงใหม่เป็นหัวเมืองหลักของล้านนาทำให้ชาวตะวันตกในกลุ่มของมิชชันนารีเข้ามาที่เชียงใหม่เป็นหลักก่อนแล้วจึงกระจายไปหัวเมืองอื่นในล้านนา ในขณะที่การค้าไม้ของบริษัทค้าไม้ตะวันตกเองก็เริ่มมาจากสนธิสัญญาเชียงใหม่ที่ทำให้การค้าไม้ขยายตัวในล้านนา

ฉะนั้นเมืองเชียงใหม่จึงค่อนข้างเกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงกายภาพทั้งในเรื่องทางสังคมการเมือง และสถาปัตยกรรมในแบบตะวันตกมากกว่าหัวเมืองล้านนาอื่นๆ นอกเหนือไปจากนั้นในช่วงกลางของรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงสยาม กษัตริย์สยามได้มีพระราชดำริในการปฏิรูปการปกครองและมีความต้องการในการรวบอำนาจทางการเมืองเข้าสู่กรุงเทพฯ หลังสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ 2 ในปี พ.ศ. 2426 สยามได้ส่งข้าหลวงเข้ามาดูแลในพื้นที่หัวเมืองล้านนา โดยเรียกว่าข้าหลวง 3 หัวเมืองซึ่งประกอบไปด้วยเมืองเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน การมุ่งมาที่ 3 หัวเมืองนี้แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของสยามในพื้นที่ดังกล่าว และด้วยเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้หัวเมืองทั้ง 3 นี้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สอดคล้องกับความต้องการของสยามและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน (ส่วนหนึ่งเนื่องจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติ) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องของการเข้ามาของชาวตะวันตกและการเข้ามาของสยามในช่วงเวลาดังกล่าว ทำให้หัวเมืองทั้ง 3 มีการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เมืองในล้านนาไม่เคยประสบมาก่อน

รูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าที่มักถูกเรียกว่า “สถาปัตยกรรมแบบอาณานิคมล้านนา” โดยส่วนใหญ่ก็จะเป็นอาคารรูปแบบตะวันตกที่สร้างขึ้นในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อย่างไรก็ตามประเด็นของคำเรียกขานว่าสถาปัตยกรรมอาณานิคมยังเป็นประเด็นที่ชวนให้ถกเถียง เนื่องจากในขณะนั้นหัวเมืองล้านนามีฐานะเป็นเมืองประเทศราชของสยามและยังมีสิทธิ์ขาดในการปกครองตนเอง การเข้ามาของชาวตะวันตกหลักๆ นั้นก็เข้ามาเพื่อเผยแผ่ศาสนาและการค้าไม้ การบังคับใดๆ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตะวันตกต่อหัวเมืองล้านนาก็มักอยู่ภายใต้การดูแลของสยาม

ทำให้อาคารรูปแบบตะวันตกทั้งหมดในล้านนาในช่วงหัวเมืองประเทศราชไม่ได้อยู่ในเงื่อนไขเดียวกับเมืองใต้อาณานิคมเช่น พม่า ลาว กัมพูชาหรือเวียดนาม ด้วยคำถามดังกล่าวทำให้เกิดการศึกษาเพื่อค้นหาในหนังสือที่ว่าอาคารรูปแบบตะวันตกในหัวเมืองสำคัญของล้านนาตะวันออกทั้ง 3 เมือง คือเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูนว่าสร้างอาคารในรูปแบบดังกล่าวด้วยสาเหตุใด และอาคารที่ถูกเรียกว่าอาคารแบบอาณานิคมในพื้นที่ศึกษาเป็นอาคารแบบใด

ข้อค้นพบในหนังสือเล่มนี้จะช่วยในการสร้างความเข้าใจถึงกลุ่มอาคารที่มีเอกลักษณ์ชัดเจนดังกล่าว สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและใช้เป็นฐานในการศึกษาเป็นข้อมูลที่ใช้ในการอนุรักษ์กลุ่มอาคารดังกล่าวให้ถูกต้องต่อไป

นิยามสถาปัตยกรรมอาณานิคม

สถาปัตยกรรมรูปแบบอาณานิคมสามารถนิยามได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมหรืออาคารที่มีอิทธิพลชาติเจ้าอาณานิคมหรือมีการผสมผสานเข้ากับรูปแบบอาคารแบบท้องถิ่น

สถาปัตยกรรมล้านนา

ในล้านนาสถาปัตยกรรมท้องถิ่นเดิมหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมล้านนาประกอบด้วยประเภทอาคารหลักคือ วัด วัง และบ้าน โดยอาจมีอาคารประเภทอื่นๆ แยกย่อยออกไปอีก เช่น หลวงข้าว เือนแป ต้อมน้ำ เป็นต้น

การมาถึงของอิทธิพลจักรวรรดินิยมตะวันตก

การเข้ามาของลัทธิจักรวรรดินิยมเกิดจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปที่ทำให้เกิดการสะสมทุน และแสวงหาทรัพยากรเพื่อไปป้อนโรงงานอุตสาหกรรม นอกจากนั้นยังเกิดจากการผลิตจำนวนมากที่ต้องหาตลาดใหม่ในการระบายสินค้า การเข้ามาของลัทธิจักรวรรดินิยมส่งผลให้พม่าบางส่วนตกเป็นของอังกฤษตั้งแต่ พ.ศ. 2368 กล่าวคืออิทธิพลของตะวันตกเริ่มเข้ามาในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่ราวคริสต์ศักราชที่ 19 หรือพุทธศักราชที่ 24 ประเด็นของการเข้ามาของลัทธิจักรวรรดินิยมในพื้นที่แถบนี้คือ การเข้ามาครอบงำทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม โดยวัตถุประสงค์เพื่อหาผลประโยชน์ไปสู่ประเทศเจ้าอาณานิคม โดยในการนี้มีสาเหตุหลักมาจาก 1. เพื่อแสวงหาทรัพยากรไปป้อนกับระบบอุตสาหกรรมและหาตลาดใหม่เพื่อระบายสินค้า 2. ความเชื่อเรื่องผู้เข้มแข็งปกครองผู้อ่อนแอกว่า อันเป็นปรัชญาสังคมแบบดาร์วิน (Social Darwinism) ซึ่งเชื่อในเรื่องธรรมชาติของการต่อสู้เพื่ออยู่รอด 3. การยึดเพื่อเป็นฐานที่มั่นทางยุทธศาสตร์ในประเด็นเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของชนชาติตนเอง 4. ความเชื่อในเรื่องศีลธรรมใหม่ที่ต้องการนำเอาวิถีชีวิตที่เชื่อว่าดีกว่าไปมอบให้แก่กลุ่มชนที่ ล้าหลังกว่า [1]

โดยนัยนี้รวมถึงมอบความเป็นศิวิไลซ์ให้แก่เมืองที่ยังล้าหลังในสายตาชาติตะวันตกด้วย ด้วยลักษณะนิยามข้างต้นทำให้เมื่อเกิดการล่าอาณานิคม อาณานิคมที่เกิดจะถูกสถาปนากระบวนการปกครองใหม่ที่ถูกรอบงำโดยเจ้าอาณานิคม สถานะระหว่างรัฐของเจ้าอาณานิคมและรัฐ

อาณานิคมจะเป็นรูปแบบที่เป็นผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง โดยภายใต้การปกครองนี้มีแนวโน้มของความเชื่อของเจ้าอาณานิคมว่าสังคม วัฒนธรรม ประเพณีของรัฐบาลอาณานิคมไม่เท่าเทียมหรือไม่ดีเท่ากับของเจ้าอาณานิคมและอาจต้องถูกเปลี่ยนเพื่อไม่ให้เกิดความ “ล้าหลัง” แม้ว่าลัทธิจักรวรรดินิยมจะเริ่มปรากฏมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 แต่อิทธิพลของลัทธิจักรวรรดินิยมแผ่เข้าสู่สยามในราวปลายสมัยของรัชกาลที่ 2 (ครองราชย์ พ.ศ. 2352-2367) การเข้ามาของลัทธิจักรวรรดินิยมต่อล้านนาก็เริ่มเข้ามาหลังจากนั้นไม่นาน เนื่องจากอังกฤษได้เข้ายึดพม่าได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2368 โดยพื้นที่ชายแดนของพม่าและล้านนามีเขตแดนประชิดกัน ผลกระทบใดที่เกิดขึ้นกับพม่าจึงเกิดกับล้านนาคด้วยไม่มากก็น้อย

พม่าได้ตกเป็นของอังกฤษทั้งหมดในปี พ.ศ. 2429 และถูกประกาศเป็นจังหวัดหนึ่งของอาณานิคมของอังกฤษ นอกเหนือไปจากอังกฤษก็ยังมีฝรั่งเศสที่เข้ามาปกครองอาณานิคมในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยฝรั่งเศสยึดครองเวียดนามและอ้างสิทธิครอบครองกัมพูชาในปี พ.ศ. 2410 [1]

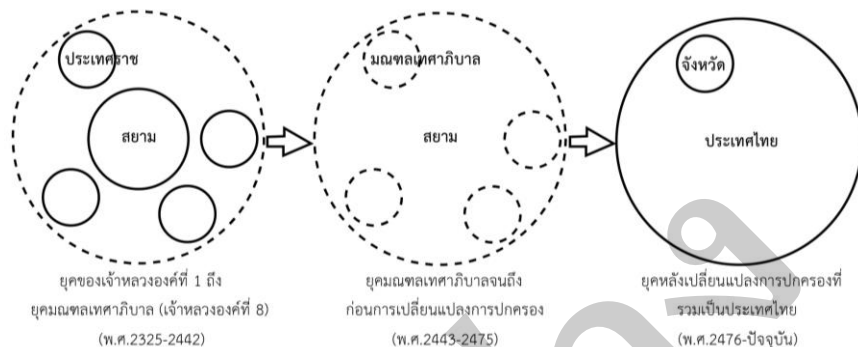
จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ประเทศโดยรอบสยามได้ถูกยึดครองโดยลัทธิจักรวรรดินิยมไปทั้งหมด ปรากฏการณ์ดังกล่าวมีผลกระทบโดยตรงต่อการเป็นเอกราชของสยาม ราชสำนักสยามในเวลานั้นเล็งเห็นถึงประเด็นเหล่านี้เป็นอย่างดี จึงมีการปรับตัวและปรับปรุงรูปแบบการเมือง การปกครอง รวมถึงส่งเสริมความทันสมัยของเมืองเพื่อไม่ให้ประเทศตะวันตกใช้ความล้าหลังมาเป็นข้ออ้างในการยึดเมือง โดยใช้วิธีการเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองให้ “ศิวิไลซ์” เพื่อลดแรงเสียดทานจากลัทธิจักรวรรดินิยมดังกล่าวเห็นได้อย่างชัดเจนในสมัยของรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีผลให้สยามมีประสบการณ์ในการจัดการเพื่อหลีกเลี่ยงการรุกรานจากประเทศเจ้าอาณานิคมที่เข้ามาในขณะนั้น [2-4]

การเข้ามาของอังกฤษเท่าที่มีหลักฐานพบว่าเข้ามาติดต่อสัมพันธ์กับเจ้านายล้านนาเริ่มในสมัยของเจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ 4 พระยาพุทธวงศ์ (พ.ศ. 2369-2389) ในช่วงเดียวกันนี้เองก็มีชาวมอญ ชาวพม่าเข้ามาทำธุรกิจป่าไม้ และที่สำคัญที่สุดคือบริษัทบอร์เนียวและบอมเบย์เบอร์มา ซึ่งเป็นบริษัทค้าไม้สัญชาติอังกฤษที่มีอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็ได้เข้ามาเริ่มธุรกิจป่าไม้ในเขตล้านนาเช่นเดียวกัน

สาเหตุสำคัญของการเข้ามาของบริษัทค้าไม้ทั้ง 2 คือ สนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ 1 และ 2 ที่ทำในปี พ.ศ. 2416 และ พ.ศ. 2426 ตามลำดับ ที่มีผลบังคับให้การทำสัมปทานป่าไม้ต้องทำผ่านรัฐบาลสยามอันมีความน่าเชื่อถือสูงกว่าที่ต้องทำกับเจ้าหลวง ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้หลังปี พ.ศ. 2426 กิจการป่าไม้ของบริษัทค้าไม้สัญชาติอังกฤษทั้ง 2 บริษัทในล้านนาเติบโตอย่างรวดเร็ว

อาจกล่าวได้ว่ายุคที่อิทธิพลของตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลอย่างสูงต่อล้านนาคือในยุคหลังสนธิสัญญาเชียงใหม่ทั้ง 2 ฉบับนี้เอง

ในช่วงนี้เองที่อิทธิพลอังกฤษที่แผ่เข้ามากระทบต่อศิลปวัฒนธรรมหลายๆ อย่าง หนึ่งในนั้นคืออาคารบ้านพักอาศัยของเจ้านายหรือคหบดีที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงให้ต่างจากบ้านไม้ท้องถิ่นเดิม

ภาพที่ 1 แสดงลำดับกรอบช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากยุคประเทศราช (พ.ศ. 2325-2442) มาอยู่ในยุคการเปลี่ยนแปลงเป็นมณฑลเทศาภิบาล (พ.ศ. 2443-2475) จนถึงยุคการรวมประเทศไทย หลัง พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน ในภาพจะแสดงลำดับกรอบช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากยุคประเทศราช (พ.ศ. 2325-2442) มาอยู่ในยุคการเปลี่ยนแปลงเป็นมณฑลเทศาภิบาล (พ.ศ. 2443-2475) จนถึงยุคการรวมประเทศไทยหลัง พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน กรอบวงกลมใหญ่เส้นประแสดงให้เห็นถึงการรวมตัวอย่างหลวมของอาณาจักรสยาม และแต่ละประเทศราชภายในมีอิสระต่อกันในระดับหนึ่งแต่ต้องขึ้นอยู่กับสยามโดยการส่งส่วยและดอกไม้เงินดอกไม้ทอง ในรูปที่สองแสดงถึงการปรับระบบการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาลที่ทำให้อาณาจักรมีการรวมตัวกันเป็นอาณาจักรเดียวกันมากขึ้นแต่ยังไม่ชัดเจนเนื่องจากแต่ละประเทศราชยังสามารถปกครองด้วยตนเองบางส่วน ท้ายสุดคือเมื่อมีการรวมเป็นประเทศไทยที่ทำให้ประเทศราชหรือมณฑลเทศาภิบาลเดิมถูกรวมกลายเป็นหนึ่งในจังหวัดของประเทศไทย

ที่มา: ผู้แต่ง

กลุ่มอาคารรูปแบบอาณานิคมจะอยู่ในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงสู่ยุคเทศาภิบาลของเมืองในล้านนา จนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เนื่องจากเป็นช่วงที่ทั้งประเทศเจ้าอาณานิคม (อังกฤษและฝรั่งเศส เป็นต้น) รวมถึงสยามได้เข้ามามีอิทธิพลในล้านนา

หลังจากนั้นการเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้สยามปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย และเปลี่ยนมณฑลเทศาภิบาลทั้งหมดเป็นจังหวัด ซึ่งมีผลให้ระบบการปกครองทั้งหมดขึ้นตรงต่อรัฐบาลที่กรุงเทพฯ อย่างเต็มรูปแบบ การแบ่งแยกพื้นที่ปกครองแบบเดิมถูกทดแทนด้วยการรวบ

อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ด้วยลักษณะดังกล่าวทำให้อำนาเขตของล้านนาทั้งหมดกลายเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย หลังยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครองรูปแบบอาครในล้านนาจึงมีการปรับเปลี่ยนแบบค่อยเป็นค่อยไปให้มีลักษณะแบบกรุงเทพฯ มากขึ้น จนมาถึงปัจจุบันที่อาครล้านนาแบบเดิมที่เป็นอาครไม้ หลังคาคลุมต่ำ มีชานแดด มีห้องข้าว ก็แทบจะถูกรื้อถอนจนหมดไปและถูกทดแทนด้วยอาครที่สร้างขึ้นด้วยวัสดุสมัยใหม่มากขึ้น รวมถึงรูปแบบอาครที่มีเอกลักษณ์ของภาคเหนือก็มีการสร้างน้อยลงตามลำดับ

กรอบการศึกษา

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้จะเป็นการประมวลอาครรูปแบบตะวันตกใน 3 เมือง คือ ลำปาง เชียงใหม่ ลำพูน ซึ่งเป็นกลุ่มเจ้านายล้านนาที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่มาจากหนานทิพย์ช้าง เจ้าเมืองลำปาง ส่วนหนึ่งของการเลือกศึกษาใน 3 พื้นที่ดังกล่าวนอกเหนือจาก ความเกี่ยวโยงในเรื่องความสัมพันธ์ทางเครือญาติแล้วก็เนื่องมาจากความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ซึ่งทำให้เมื่อสยามเข้ามามีอิทธิพลในล้านนาในกลุ่ม 3 เมืองดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง ไล่มาถึงการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นหัวใจหลักของการศึกษาในหนังสือเล่มนี้

เนื้อหาโดยสรุปในแต่ละบท

บทที่ 1 กล่าวถึงการเข้ามาของชาวตะวันตกในล้านนา โดยจะมี 2 กลุ่มหลักคือนายห้างป่าไม้และกลุ่มมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียน การเข้ามาของนายห้างป่าไม้เกิดจากเหตุสำคัญคือสนธิสัญญาเชียงใหม่ที่ทำให้การสัมปทานป่าไม้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น แต่ผลที่ตามมาคืออิทธิพลของสยามในพื้นที่หัวเมืองล้านนาก็เพิ่มพูนขึ้นไปด้วย ในขณะที่กลุ่มมิชชันนารีที่เข้ามาในล้านนาจะเป็นนิกายอเมริกันเพรสไบทีเรียนที่เผยแผ่ศาสนาควบคู่ไปกับการส่งเสริมการแพทย์และการศึกษาสมัยใหม่ รวมถึงการเน้นการเดินทางไปเผยแผ่ในพื้นที่ห่างไกล สิ่งที่ตามมาคือเกิดสถาปัตยกรรมรูปแบบใหม่ที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในเชิงกิจกรรมสาธารณะรูปแบบใหม่ทั้งในเรื่องการแพทย์และการศึกษาขึ้นในล้านนาเป็นครั้งแรกโดยชาวตะวันตกกลุ่มนี้

บทที่ 2 เนื้อหาโดยรวมจะให้รายละเอียดถึงอาคารที่สร้างโดยกลุ่มนายห้างป่าไม้ชาวตะวันตกในเชียงใหม่ ที่เข้ามาหลังสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ 1 และ 2 โดยเป็นอาคารที่มีการใช้งานแตกต่างจากอาคารในระบบจารีตล้านนาเดิมที่มีเพียงแต่ วัด คຸ່ມเจ้า โดยเป็นอาคารที่สนองต่อความต้องการการใช้งานที่เป็นแบบสมัยใหม่มากขึ้นและมีรูปแบบการใช้งานอาคารแบบเฉพาะเช่น อาคารสโมสรสนทนากา การ อาคารสำนักงาน เป็นต้น ผู้มีบทบาทสำคัญที่เกี่ยวเนื่องกับอาคารเหล่านี้คือ นายแพทย์ มาเรียน เอ ซิค เป็นชาวตะวันตกที่อยู่ในกลุ่มแรกที่เข้ามาในเมืองเชียงใหม่ และสร้างการจดจำให้กับชาวเมือง ไล่ไปจนถึงชาวตะวันตกคนอื่นๆ ที่เข้ามาสร้างอาคารถาวรที่มีการใช้งานแบบตะวันตกที่คงอยู่ในเมืองเชียงใหม่มาจนถึงปัจจุบัน

บทที่ 3 รายละเอียดของกลุ่มมิชชันนารีในเชียงใหม่ที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาและมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดสถาปัตยกรรมสาธารณะรูปแบบใหม่ที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาการแพทย์และการศึกษาสมัยใหม่ของเชียงใหม่ ผู้มีบทบาทสำคัญในกลุ่มมิชชันนารีในเชียงใหม่คือศาสนาจารย์แดเนียลแมคคิลวารีและภรรยา ที่เข้ามาบุกเบิกในเรื่องการศาสนา การแพทย์และการศึกษา โดยอาคารสำคัญที่เกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมดังกล่าวที่ยังคงอยู่สืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเช่น โรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย โรงเรียนดาราวิทยาลัย โรงพยาบาลแมคคอร์มิค รวมถึงอาคารคริสตจักรที่ 1 เชียงใหม่ แต่ในส่วนของลำพูนไม่ปรากฏหลักฐานของอาคารสาธารณะจากมิชชันนารี มีข้อสังเกตคือในเมืองลำพูนจะไม่ปรากฏหลักฐานของอาคารที่สร้างโดยชาวตะวันตกในสมัยเทศาภิบาล เนื่องจากความใกล้ชิดกับเชียงใหม่ทำให้ทั้งนายห้างป่าไม้และมิชชันนารีเลือกที่จะอยู่ถาวรที่เชียงใหม่และเดินทางมาปฏิบัติงานในลำพูน

บทที่ 4 กล่าวถึงนายห้างป่าไม้ในลำปางซึ่งเป็นเมืองที่มีการค้าไม้อย่างแพร่หลาย ทำให้จนถึงปัจจุบันยังมีอาคารที่สร้างโดยนายห้างป่าไม้ในยุคมณฑลเทศาภิบาลยังหลงเหลืออยู่ อาคารเหล่านี้เป็นหลักฐานอันดีที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบ วัสดุการก่อสร้าง และเทคนิคทางสถาปัตยกรรมที่ชาวตะวันตกกลุ่มนี้เลือกใช้ในระหว่างที่มาพำนักในลำปาง

บทที่ 5 การเข้ามาของมิชชันนารีในลำปางเป็นชาวตะวันตกอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานของล้านนาสมัยใหม่ ชาวตะวันตกกลุ่มนี้ได้เข้ามาสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ขึ้นในเมืองลำปาง โดยมีความแตกต่างจากกลุ่มของนายห้างป่าไม้ที่อาคารเหล่านี้จะสร้างจากวัสดุอาคารแทบทั้งหมดเลือกใช้เป็นอาคารตึกหรืออาคารก่ออิฐถือปูน โดยเป็นอาคารที่เน้นการใช้สอย ตกแต่งน้อย

บทที่ 6 หารายละเอียดทางประวัติศาสตร์ในช่วงที่ล้านนาเปลี่ยนแปลงจากหัวเมืองประเทศราชมาเป็นมณฑลเทศาภิบาล ในช่วงเวลาดังกล่าวสยามเลือกที่จะสร้างรัฐราชการและส่งข้าราชการจำนวนมากขึ้นมาปกครองร่วมกับกลุ่มเจ้านายล้านนา ด้วยสาเหตุดังกล่าวทำให้เกิดอาคารราชการจำนวนมากขึ้นในเวลาเดียวกันเพื่อที่จะรองรับระบบราชการแบบใหม่และเป็นที่ทำงานของกลุ่มข้าราชการชาวสยาม

บทที่ 7 ตัวอย่างของอาคารราชการในเมืองเชียงใหม่ ในบทนี้ให้รายละเอียดเรื่องคุนนครเชียงใหม่เนื่องจากเป็นอาคารสำคัญที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบการปกครองและการศาล มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แตกต่างจากสถาปัตยกรรมพื้นฐานที่ในเชียงใหม่เคยมี คุนนครเชียงใหม่ได้แบบอย่างมาจากสยามและเปลี่ยนแนวคิดเรื่องการลงทัณฑ์ โดยระบบการลงโทษมีรูปแบบสมัยใหม่มากขึ้น อย่างไรก็ตามระบบการลงทัณฑ์ดังกล่าวล้าแล้วแต่ถูกเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันโดยสยามที่เข้ามามีอิทธิพลในเชียงใหม่ในขณะนั้น

บทที่ 8 ตัวอย่างของอาคารราชการในเมืองเชียงใหม่ในภาพรวม ทั้งอาคารศาลว่าการ โรงเรียน สถานีรถไฟ และไปรษณีย์ ซึ่งเนื้อหาในบทนี้จะให้รายละเอียดทั้งรูปถ่าย ผังพื้น และการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบในบางอาคาร เนื้อหาในบทนี้จะเพิ่มความเข้าใจในรูปแบบของอาคารราชการที่สยามเลือกมาสร้างในเมืองเชียงใหม่

บทที่ 9 ประวัติของกลุ่มเจ้านายเมืองลำปางที่สืบต่อกันมาจนถึงยุคสิ้นสุดและเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบการปกครองแบบใหม่ ในช่วงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองนี้มีผลต่อรูปแบบอาคารสำคัญของกลุ่มเจ้านายลำปางคือคุ้มหลวง ในบทนี้จะเปรียบเทียบให้เห็นถึงคุ้มหลวงลำปางในยุคจารีตล้านนาเดิมที่เมื่อเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเจ้าหลวงลำปางก็เลือกที่จะเปลี่ยนรูปแบบคุ้มให้เหมาะกับยุคสมัยและอิทธิพลใหม่ที่เข้ามาในลำปาง

บทที่ 10 อาคารราชการในเมืองลำปางที่มีทั้ง สถานีรถไฟ ศาลาว่าการ ศาล และโรงเรียนล้วนแล้วแต่มีรูปแบบที่สอดคล้องกับเมืองเชียงใหม่คือเป็นอาคารที่ผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมตะวันตกและสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ อาคารเหล่านี้ล้วนแล้วถูกเลือกมาจากกรุงเทพฯ และนำมาสร้างในเมืองลำปาง บางอาคารเช่น ศาลาว่าการมีความคล้ายคลึงกับศาลาว่าการของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของสยามและแนวคิดในการรวมชาติในสมัยรัชกาลที่ 6

บทที่ 11 ประวัติของเจ้านายเมืองลำพูนและคุ้มเจ้านายในเมืองลำพูนที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบในลักษณะเดียวกันกับเชียงใหม่และลำปาง ที่เพิ่มเติมขึ้นมาคือคุ้มเจ้าหลวงจักรคำจรงค์ดีที่เป็นเจ้าหลวงองค์สุดท้ายของลำพูนที่สร้างเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามอาคารดังกล่าวก็สอดคล้องกับความนิยมของเจ้านายในสยามที่นิยมสร้างวังแบบตะวันตกในขณะนั้นที่กรุงเทพฯ

บทที่ 12 ตัวอย่างอาคารราชการในเมืองลำพูน ในกลุ่มตัวอย่างที่เลือกมาทั้งศาลาว่าการ ศาล โรงเรียน และคุก ล้วนแล้วแต่ถูกสร้างโดยนำรูปแบบมาจากกรุงเทพฯ ซึ่งกลุ่มอาคารดังกล่าวถูกสร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในงานราชการของสยาม

บทที่ 13 บทสรุปของสถาปัตยกรรมตะวันตกในล้านนา ในกลุ่มเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน เป็นการสรุปเนื้อหาโดยรวมและให้รายละเอียดเพิ่มเติมถึงเหตุผลของพัฒนาการและการเลือกรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกที่มาสร้างใน 3 หัวเมืองล้านนาดังกล่าว ในบทนี้ยังยกตัวอย่างอาคารเพิ่มเติมจากกรุงเทพฯ ที่สร้างในสมัยเดียวกันกับบางตัวอย่างอาคาร เพื่อแสดงถึงเหตุผลของการเลือกรูปแบบอาคารตะวันตก ที่มาสร้างในล้านนา

บทที่ 14 ประมวลเนื้อหาโดยรวมจาก 13 บทก่อนหน้านี้เพื่อสรุปถึงรูปแบบอาคารในเชียงใหม่
ลำปาง ลำพูน ที่ถูกเรียกว่าอาคารตะวันตกหรืออาคารอาณานิคมว่ามีรูปแบบเช่นใด และเกิดจาก
ปัจจัยใดที่ทำให้เกิดอาคารรูปแบบดังกล่าวในพื้นที่ศึกษา

ตัวอย่าง